

TELES

Om Uafhængighed

Peri autarkeias

af Marcel Lysgaard Lech

TELES

Forfatteren Teles levede i Grækenland i midten af det 3. århundrede f.v.t. og virkede som lærer i kynisk filosofi. Kynikerne var generelt kendte for deres "opdragende" overhaling af sagesløse medmennesker, som de tilfældigt mødte, mens Teles derimod tilsyneladende har undervist de samme tilhørere i en slags forelæsningsrække, hvorfra vi har fået overleveret hvad, der muligvis er hans egne notater til disse. Man har i den store antologist Stobaios' værker fra det 5. årh. e.v.t fundet 8 uddrag af disse notater i forkortet (epitomeret) form;

Om at Forekomme eller Være (I), *Om Uafhængighed* (II), *Om Eksil* (III), *Sammenligninger af Fattigdom og Rigdom* (IV^a & IV^b), *Om at Nydelse ikke er Livets Mål* (V), *Om Omstændighederne* (VI) og *Om Upåvirkelighed* (VII). Epitomatoren af Teles værker hed Theodoros¹, men hvem, han var, eller hvornår han levede, er der ingen der ved, men det var fra dennes epitome af Teles værker, at Stobaios tog sine uddrag, og derved sikrede deres overlevelse for eftertiden.

Teles' undervisning er et led i en pædagogisk tradition, der tager sin begyndelse hos Sokrates, og som har mange lighedspunkter med den senere paulinske prædiken og Senecas breve. Der er en grad af forkyndelse at spore, men det skal påpeges, at Teles grundlæggende er en underviser, ikke en kynisk prædikant, der drager fra sted til sted og hver gang foredrager for et nyt publikum.

Teles' filosofiske syn er tydeligvis kynisk i grundtanken, men der synes at være et skift fra den fysiske askese hos ærkekynikeren Diogenes fra Sinope (4. årh. f.v.t.), hvor kun kroppens absolutte nødvendigheder blev opfyldt, til en mere åndelig askese, der mentalt frigør mennesket fra omstændighedernes påvirkninger. Vi kan naturligvis ikke vide, om Teles selv har levet det kyniske liv, ligesom Diogenes; men bare det, at han underviser, synes at være i modstrid med Diogenes' kyniske filosofi. Teles har ikke brugt sin egen krop som eksempel på den rette levevis, men har undervist i en mental proces, der måske kunne have samme virkning.

STIL

Stilen i Teles' fragmenter er en slags foredrag, bygget op af *pro et contra*-argumenter, hvor en mening fremsættes, ofte den generelle mening om emnet for teksten, som Teles med anekdoter og citater fra tidligere tænkere skyder i

¹ Der er kun en henvisning til at Teles' værker skulle være blevet epitomeret og det er titlen til fragment 1, men det er nærmest en tradition at man antager at alle hans værker er det. Dette er der dog intet direkte bevis for, men indtil andet er bevist følger jeg også denne tanke.

sænk. Ofte optræder denne *communis opinio* som en slags dialogpartner, og dette er et af karakteristiske træk af den såkaldte kynisk-stoiske diatribe.

Det er netop denne diatribe, der har fået forskere til at studere Teles, ikke så meget for Teles' skyld, men med henblik på at finde denne genres nærmest ukendte skaber: Bion fra Borysthenes. Bion levede en generation tidligere end Teles og var en filosofisk altnuligmand, som forskere længe har anset for at have været af betydelig litterær inspirationskilde til senere filosoffer og poeter, bla. den romerske digter Horats. Diatriben skal dog, efter min mening, ikke forstås som en litterær genre, som man tidligere har gjort, men som en *modus docendi*, dvs. en måde hvorpå man tilrettelægger sit stof om et givet emne, det være sig matematik eller etik, så det lettest kan fremlægges i en undervisningskontekst.

Teles' pædagogiske evne består i at modstille sig selv (Jeg) overfor modtageren (Du), hvad enten denne kontrast er fiktiv eller en generel henvendelse til sit publikum med emfase på den enkeltes person. Denne "Du" siger aldrig andet end det, Teles vil have at vedkommende skal sige, så nogen egentlig dialog bliver det aldrig til, men Teles lader ofte ytringen være så generel, så banal, at "Du" selv har mulighed for at bearbejde udsagnet og selv komme til samme svar som læreren selv, Teles. Det sker ved hjælp af anekdoter, citater og lignende, og skulle "Du" ikke selv have indset sin af Teles påståede uvidenhed, har Teles mange anekdoter om tidligere store personligheder, der kan hjælpe til. Dette er en af de svageste sider ved *Teletis Reliquae* som litteratur, men jeg mener heller ikke, at vi må se det som sådan. Disse fragmenter har ikke været skrevet ned for at de skulle læses. Måske har det været en elevs notater, som vi f.eks. kender det fra Epiktets værker, men det kan også have været Teles' egne foredrags notater, hvilket kunne forklare denne til tider distraherende redundans.

OM FRAGMENTET

Det oversatte fragment er helt centralt i Teles' filosofi, da *autarkeia* er den tilstand, hvor krop og sjæl er skilt fra omstændighederne, dvs. alle slags påvirkninger af krop og sjæl, således at man opnår et liv uden ydre goder, for disse er alligevel ikke vejen til lykken. Man kan som befriet menneske med *autarkeia* fokusere på den indre kontrol over det, som naturen har givet mennesket som en reel mulighed: det lykkelige liv.

LITTERATUR

Der findes såvidt jeg ved tre udgaver til *Teletis Reliquiae*. Otto Henses udgave er fra 1889 og blev revideret til en andenudgave i 1909. Teksten er grundigt gennearbejdet, men introduktionen på latin er vanskelig tilgængelig, og bærer præg af et ønske, om at finde frem til den mystiske Bion fra Borysthenes.

Edward O'Neils udgave *Teles - The Cynic Teacher* fra 1977 bygger på Henses udgave, men har desuden en oversættelse på engelsk med. O'Neil forsøger sig med nogle tekstkritiske rettelser, men de er ikke altid berettigede, og visse steder er hans oversættelser mere kreative end præcise. Lad mig give et grelt eksempel: *But just as Diogenes, when someone was shoving him and twisting his neck when he was indisposed, did not submit but instead showed the fellow his penis,*

and says "My dear sir, stand hear in front of me and shove on this".(10-11 se fodnote 3)

Oversættelsen af det græske ord *kión*, en søjle, til *penis* er kreativ, men følger ikke den kyniske tanke, eller Teles´ tanker, særlig godt, for hvor er uafhængigheden, hvis man vender omstændighedernes magt til sexuel nydelse?

Den seneste udgave, og den som min oversættelse følger, er Pedro Pablo Fuentes Gonzáles´ *Les Diatribes de Télès* fra 1998.² Denne udgave bygger på en ny gennemgang af manuskripttraditionen og rummer en del ændringer i forhold til Henses udgave, samt en fuldstændig kommentar, filologisk som filosofisk. Fuentes´ udgave indeholder endvidere en længere introduktion til problematikken om det, han kalder Biomanien (Jagten på Bion), og om Diatriben, hvis eksistens som litterær genre han afviser, efter min mening med gode argumenter. Udgaven indeholder oversættelser af *Teletis Reliquiae* på både fransk og spansk. Det største minus ved denne udgave er det kritiske apparat, der kun fokuserer på tidligere udgiveres og kritikeres læsninger og medtager kun sjældent manuskripterens læsemåder. På dette punkt er Henses 1909-udgave stadigvæk uovertruffen.

Der findes efterhånden en del anden litteratur vedrørende den kyniske bevægelse, men det er sjældent, at Teles figurer i den. Jeg anfører her er en del af de værker, der har haft indflydelse på min forståelse af kynismen og den pædagogiske tradition, som jeg mener, at Teles er en del af:

Branham & Goulet-Cazé: *The Cynics -The Cynic Movement in Antiquity and its Legacy* (1996)

Downing: *Cynics and Christian Origins* (1992)

– *Cynics, Paul and the Pauline Churches* (19982)

Malherbe: "Gentle as a Nurse" *Nov.T.XII* 1970

– "Hellenistic Moralists and the New Testament" *ANRW* II 26.1. 1992

Stowers: *The diatribe and Paul´s letter to the Romans* (1981)

– "Social Status, Public Speaking and Private Teaching" *Novum Testamentum* XXVI, 1(1984)

² Fuentes har skrevet flere artikler om Teles på spansk, men disse er vanskelige at få fat på. Dog foreligger følgende artikel på engelsk; P.P. Fuentes Gonzáles: "Teles Reconsidered" *Mnemosyne*, Vol.LI, fasc.1 (1998). Dette er en kort introduktion til problemerne vedrørende fragmenterne.

Om Uafhængighed³

[5]⁴ Den gode skuespiller må agere godt, lige meget hvilken rolle forfatteren tildeler ham. På samme måde må det gode menneske agere godt, lige meget hvilken rolle Skæbnen⁵ tildeler ham. For den er, siger Bion,⁶ ligesom en forfatter og nogle gange tildeler den et menneske rollen som hovedperson, andre gange får man tildelt biroller; nogle gange som konge andre gange som vagabond. Når du er en biperson, skal du ikke stræbe efter hovedpersonens rolle, i modsat fald [6] vil du falder ud af rollen!⁷ Du regerer ordentligt, jeg⁸ bliver regeret, siger han.⁹ Du regerer over mange, men jeg kun over denne ene her ligesom en lærer. Du er rig og giver frit fra dig, og jeg modtager fortroligt, men jeg er hverken underordnet, af lav afstamning, eller en, der beklager sin lod. Du omgås mange mennesker ordentligt, jeg få. For det er ikke sådan, siger man, at kun de dyre fødevarer kan give næring og er gavnlige at bruge, mens det derimod skulle være umuligt at bruge billige fødevarer gavnligt, hvis det da gøres med fornuft og moderation.

³ Gr. *autarkeia*. Et positivt ord, rummer flere betydninger, så som selvstændighed, at være sig selv, i balance *ect*.

⁴ Nummereringen følger traditionelt Henses udgave og henviser til sidenummer i denne.

⁵ Gr. *tyche*. skæbne, tilfældighed.

⁶ Bion fra Borysthenes ved Olbia ved Det Sorte Hav (ca. 335-245).

⁷ Egl. disharmonisk. Teles bruger også her skuespilsmetaforen pga. af brugen af sang og recitation i græsk teater.

⁸ Denne "Du" og "Jeg" kontrast er fiktiv. Tidligere mente man, at det var et Bion-citat, der refererede til et møde mellem Bion og den makedonske konge, Antigonos Gonatas, men er det ikke netop den skarpe kontrast og tanken om skuespilleren, der kan spille alle roller lige godt, der gør argumentet klart.

⁹ Disse indskudte "siger han" er epitomatorens måde at vise, at det er Teles, som han parafraserer.

Derfor, siger Bion, hvis genstande havde stemmer, som vi har, og kunne føre deres egen sag, ville Fattigdom så ikke være den første til at sige; "Hvorfor skælder du mig ud, menneske?" Ligesom slaven, der siddende på alteret i forsvar over for herren siger "Hvorfor skælder du mig ud? Jeg har ikke stjålet noget fra dig! Gør jeg ikke alt, du beordre mig til? [7] Betaler jeg ikke pænt min skat til dig?" Og Fattigdom ville sige til den, der beklager sig: "Hvorfor skælder du mig ud? Er det min skyld, at du har mistet et gode? Har du da mistet din visdom eller retfærdighedssans? Måske dit mod? Nej! Mon du mangler noget nødvendigt? Eller er vejene ikke fyldte med grønsager og kilderne med vand? Tilbyder jeg ikke Jorden som seng og træernes blade som madrasser? Er det umuligt at glædes med mig? Ser du ikke gamle koner gumle kager i sig, mens de sladrer løs? Giver jeg dig ikke et billigt og simpelt krydderi: din sult? Eller er det ikke den sultne, der mest nyder et måltid og mindst har behov for krydderi? Og er det ikke den tørstige, der mest nyder at drikke og mindst af alt venter på den drik, der ikke er der?¹⁰ Eller sulter man efter kager [8] og tørster efter iskoldt drikkevand? Søger mennesker ikke sådanne ting på grund af luksus? Giver jeg ikke dig ikke gratis husly; badstuerne om vinteren og tempelområderne om sommeren?" "Hvilken slags husly har du om sommeren," siger Diogenes, "som det jeg har i Parthenon, et overdådigt og tempereret sted?"

Hvis Fattigdommen sagde sådanne ting, hvordan ville du så svare hende? Jeg tror, at jeg ville være mundlam. Vi kaster jo gerne skylden på alt andet end vores egen karakters uduelighed og ulykkelighed; alderen, fattigdommen, den man møder, dagen, årstiden, stedet. Derfor siger Diogenes, at han havde hørt Ondskabens stemme anklage sig selv;

"Ingen anden er skyldig i disse onder mod mig; kun mig selv".¹¹

[9] Alligevel skyder mange vildledte mennesker ikke skylden på sig selv, men på omstændighederne. Men, som Bion siger, risikerer man at blive bidt, når man fanger vilde dyr; Hvis du holder slangen på midten, så bliver du bidt, men holder du den fast i nakken, sker der dig ikke noget, og således, siger han, forvolder den forkerte antagelse af omstændighederne også smerte.

Men har du den samme opfattelse af omstændighederne som Sokrates, føler du ingen smerte. Skulle din opfattelse være en anden, pines du, ikke som følge af omstændighederne, men på grund af din egen karakter og falske mening. Derfor er det nødvendigt, ikke at ændre på omstændighederne, men at forberede sig selv på dem, hvordan de nu er, ligesom sømænd gør. De forsøger jo heller ikke at ændre på vinden og havet, [10] men at forberede sig på at kunne hamle op med dem. I roligt vejr, havblik, sejler de med åreerne, når vinden er med skibet, sætter de sejl, mens de i modvind vender sejlene. Også du må forsøge at gøre mod omstændighederne.

Når du er gammel, søg da ikke den unges glæder! Er du svag, så forsøg ikke at bære eller lægge ryg til den stærkes byrde, ligesom Diogenes, da en mand skubbede ham i et svagt øjeblik og ville bøje hans nakke ned til slag, ikke lod sig

¹⁰ Sammenlign med Xenofons *Erindringer om Sokrates* I.6,5

¹¹ Ukendt citat, muligvis parodi på Hom.*Il.*335

føje, men viste ham en søjle [11] og sagde "Sødeste, stil dig her foran og skub til den!". Er du blevet fattig, så søg ikke den riges kost, men beskyt dig, som du gør mod vejret; i godt vejr, løsner du for gevandterne, når det er koldt, pakker du dig ind, og sådan skal du også gøre mod omstændighederne; i rige tider løsner du bæltet, i trange strammer du det. Men vi kan alligevel ikke være tilfreds med omstændighederne, når vi bekymrer os for meget om luksus, og regner arbejde [lakune] og døden for det værste onde.

Hvis du gør dig selv til en, der ser ned på nydelsen, ikke ringeagter hårdt arbejde, anser godt og dårligt ry for lige, og er uden frygt for døden, vil det være muligt for dig at gøre, hvad du vil uden bekymringer. Som jeg sagde, [12] kan jeg derfor ikke se, hvordan omstændighederne selv kan have noget ubehageligt i sig, hverken alderdom, fattigdom eller eksil. Det er rimeligt, når Xenophon siger¹² "Jeg vil vise dig to brødre, der har delt deres rigdom lige over, men den ene er altid i nød, mens den anden klarer sig godt. Er det ikke klart, at det ikke er pengenes skyld, men noget andet?"

Hvis jeg på samme måde viser dig to gamle mænd, to fattige eller to i eksil; den ene med rolige og behagelige vilkår, den anden i store problemer, er det så ikke klart, at det hverken er alderdommens, fattigdommens eller eksilets skyld, men noget helt andet?

Ligesom Diogenes gjorde med en mand, der sagde, at Athen var en dyr by: For han førte ham til parfumehandleren [13] og spurgte ham, "Hvad skal du have for en halv liter af den kypriotiske parfume?" "En mine", svarede parfumehandleren. "Byen er jo dyr!", råbte Diogenes og førte manden videre til slagteren, hvor han spurgte, "Hvad skal du have for trynen dér?". "Tre drakmer" svarede slagteren. "Byen er jo dyr!" galede Diogenes. Han førte manden videre igen til handleren af den fine uld, og spurgte, "Hvad koster fåret?" "En mine", var svaret. "Byen er jo dyr!" galede Diogenes. "Kom her!" sagde Diogenes og førte ham så også til lupinsælgeren. "Hvad koster en dagsration?" "Et kopperstykke." "Byen er jo billig!" råbte Diogenes. Derpå gik de til figenmarkedet. "To kopperstykker." Var svaret. Og "Hvad koster myrten?" "To kopperstykker." "Så billig er byen sandelig!" Således er byen altså hverken billig eller dyr, men dyr, hvis man lever dyrt, og billig, hvis man lever billigt. Sådan er det også med omstændighederne; de forekommer rolige og lette, hvis man opfatter dem sådan, men vanskelige, hvis man opfatter dem sådan.

- Men jeg synes dog alligevel at fattigdommen [14] er vanskelig og hård;¹³ og man ville i højere grad rose den, der bærer alderdommen med fattigdom ved godt mod, end den, der bærer den med rigdom.

- Og hvorfor er fattigdom noget vanskeligt og hårdt? Var Krates¹⁴ og Diogenes ikke fattige?

- Og hvordan levede de let videre?

¹² Teles citerer fra hukommelsen. Xenofons Symposium IV 35.

¹³ *Communis Opinio* virker her som en slags dialogpartner.

¹⁴ Krates fra Theben. ca. 360-280. Kyniker og Diogenes' efterfølger.

- De var mådeholdne, tiggere, og i stand til at leve af en billig, beskeden diæt. "Når mangel og lån står for døren, så saml muslinger, bønner og lignende sammen!" Siger Krates [15]. "Gør du dette vil du let stille et trofæ over fattigdommen."¹⁵

Hvorfor vil man i højere grad rose den, der bærer alderdommen med fattigdom ved godt mod, end den, der bærer den med rigdom?¹⁶ Det er faktisk lettere slet ikke at vide, hvad rigdom og fattigdom er! Mange klarer jo også alderdommen dårligt til trods for deres rigdom, og andre igen fattigdommen uværdigt, ja ynkeligt. Derfor er det ikke lettere for den ene at bære rigdommen frit og uden besvær, og heller ikke for den anden at leve ædelt med fattigdommen, men det er det samme i begge tilfælde, og den som kan klare de fleste ting ordentligt, kan også klare deres modsætninger.

Hvis det er muligt, skal de fattige blive i livet, ellers skal de uden videre forlade det som var det fra en fest. Bion siger at ligesom vi bliver smidt fra hus og hjem, når udlejeren ikke har fået sin husleje, og fjerner døren, taget, og stopper brønden til. Sådan, siger Teles, bliver jeg smidt ud af denne svage krop, når naturen [16], som udlejeren, fratager mig øjne, ører, hænderne, og fødderne. Jeg vil ikke blive tilbage, men ligesom jeg vil forlade et gilde uden brok, vil jeg forlade livet, når tiden kommer, "Gik jeg om bord i skibets beskyttende væg".¹⁷

Ligesom den gode skuespiller må spille både prolog, midterstykke og slutning godt, må den gode mand gøre det godt i alle livets faser.

Ligesom jeg skifter mit tøj, når den er slidt og ikke [*lakune*], trækker jeg ikke tiden ud eller bliver en kujon, men når det er umuligt for mig at blive [17] lykkelig, forlader jeg livet. Ligesom Sokrates gjorde. Det var muligt for ham at forlade fængslet, hvis han ville, og han tog ingen notits af at dommerne pålagde ham en bødestraf, men foreslog selv bispisning i Prytaniet som straf.¹⁸ Selvom han havde fået tre dage, drak han giften allerede den første og ventede ikke til sidste øjeblik på den tredje dag med blikket på bjergene, om solen stadig skulle være der. Han drak derimod roligt på den første dag, siges det, uden så meget som at ændre ansigtsudtryk eller kulør, men lystigt og ved godt humør tog han bægret og drak ud. Til sidst lod han som om han spillede kottabos, og sprøjtede med nogle dråber og sagde; "Dette er for den smukke [18] Alkibiades".¹⁹

- Fik du pointen?²⁰

¹⁵ Krates fr. 7 Diels = VH73 Giannantoni. Samme tanke i Aristofanes' *Plutus* (l.452-3).

¹⁶ En lignende diskussion mellem Sokrates og Kefalos findes i første bog af Platons *Staten*.

¹⁷ Et ukendt citat.

¹⁸ Platons *Sokrates' Forsvarstale* 37a

¹⁹ Dette citat er kommet enten fra en ukendt tradition om Sokrates eller er en forveksling med Xenofons *Hellenika* II 3.56; Da det var ham (Therames) nødvendigt at dø ved at drikke skarntydesaften, siger man, at han sagde dette, da han havde sprøjtet den resterende væske ligesom ved et spil kottabos; "Lad dette være for den skønne Kritias."

²⁰ Man har tidligere ment, at denne bemærkning var af senere dato, evt. af epitomatoren, men Teles bruger også andre steder dette parænetiske kunstgreb f.eks. fr.I.4. (her ironisk!).

Vi andre ryster af skræk, når vi blot ser en anden (der er døden nær). Men, da hans tid var kommet, lagde han sig blot til et sove, ja så tungt, at det næsten var umuligt at vække ham.²¹ Skulle en af os (i samme situation) døse hen, ville *det* nok gå hurtigt!

Sokrates tog heller ikke sin kones besværlighed så tungt, og tog ingen notits af hendes ustandselige råberi. Dog spurgte Kritobulos²² ham engang; "Hvordan kan du dog holde ud at leve sammen med hende?" - "Hvordan kan du holde dine gæs ud?" Svarede han. "Hvad vedkommer de mig?" Svarede Kritobulos. "Og sådan har jeg det også." Sagde Sokrates. "Jeg hører på hende, som var det på gæs.". Engang da Sokrates havde inviteret Alkibiades til frokost, kom Xanthippe og væltede bordet, men Sokrates hverken råbte eller [19] beklagede sig højlydt: "Hvilken forbrydelse, at jeg skal plages af den kvinde!". Han samlede blot de ting, der var faldet ned, op igen, og sagde til Alkibiades, at han skulle servere igen. Alkibiades hørte dog ikke efter, men sad med ansigtet skjult i skam. "Lad os gå uden for", sagde Sokrates til ham, "Det ser vist ud til, at Xanthippe har givet os halsbrand!²³" Nogle dage derefter spiste Sokrates selv hos Alkibiades; og da hanen²⁴ fløj hen til dem og væltede et fad ned fra bordet, sad han og skjulte ansigtet og ville ikke spise. Men da begyndte Alkibiades at grine og ville vide, om han ikke ville spise, blot fordi hanen var fløjet hen til dem og havde væltet fadet. "Det er da klart, at du forleden dag ikke ville spise, fordi Xanthippe havde væltet bordet, men tror du så nu, at jeg vil spise, når en fugl har væltet et fad?", svarer Sokrates. "Eller mener du, at hun skulle være anderledes end en dum gås?" "Men, hvis nu det var et svin", fortsatte han, "der gjorde det samme, ville du ikke blive vred.²⁵ Hvad nu hvis det er en kvinde, der opfører sig som et svin?

- Fik du den?

²¹ Se Platons *Kriton* 43b: Jeg (sc. Kriton) har længe betragtet dig (Sokrates) og undret mig over at du kan sove så sødt.

²² Citatet er inspireret af Xenofons *Symposion* 2.8, men her er det Antisthenes ikke Kritobulos, som Sokrates taler med.

²³ Ordet *halsbrand*, *surt opstød* (gr. *oxyregmia*) spiller på Xanthippes koleriske karakter (gr. *oxythymia*).

²⁴ Egl. den ædle fugl. Adjektivet *gennaios* kan bruges om dyr i den forstand, at de er godt fremavlet.

²⁵ Jeg følger her Henses tekst og udelader οὐκ ἴδν dihn_cqhj.